

П Е Р Е Д М О В А

Історична наука, що зі здобуттям Україною незалежності вийшла на принципово новий етап розвитку, потребує, перш за все, переосмислення основних засад, на яких мають базуватися наукові студії. Поширення комп'ютерних технологій та посилення впливу Інтернету вимагають від ретельних та вдумливих дослідників уміння орієнтуватися у світі новинок, що можуть істотно полегшити наукову роботу. Введення до наукового обігу раніше недоступних джерел, відкриття більш широких можливостей та вільного доступу до необхідної інформації істотно допомагають при створенні студій різних рівнів. Ця допомога є вельми значущою. Однак видима свобода й засоби полегшення праці науковця, що невпинно розвиваються, водночас вводять у спокусу створення псевдонаукових і спекуляційних теорій, котрі виникають головним чином у переломні для розвитку науки етапи.

А вітчизняна історіографія нині переживає переломний етап. І «хвороби росту» нею ще, на жаль, не подолані до кінця. Однією з причин цього є відсутність єдиної, чіткої програми розвитку історичної науки в незалежній Україні. Програми, котра передбачала б не лише ретроспективу досягнень, а й конкретні кроки з подолання кризових явищ у сьогоденні та найближчому майбутньому.

Тому можна говорити про необхідність переосмислення основних засад наукової роботи у сфері історії. У першу чергу відчувається потреба у відновленні розірваних традицій історієписання. Таких трагічних переломів в наукових дослідженнях було два. Перший із них відбувся із відмежуванням радянської історіографії від наукового досвіду напрацювань попереднього часу; другий розпочався зі спробами подолання радянської тенденційності в новітні часи.

Усунення цих розривів допоможе сучасним дослідникам не лише вийти на новий рівень осмислення минулих епох, а й сприятиме поступовому звільненню історичної науки з полону політики. Таке звільнення зосередить увагу науковців на фактах та їх по-справжньому незалежному осмисленні, а не на короткочасній інтерпретації історичних явищ та процесів у «потрібному» політичному руслі.

Крім того, відновлення еволюційного характеру історієписання істотно посприє підвищенню якості освіти, особливо історичної, що буде досягнуто за рахунок відходу в минуле постійних експериментів та ледь не щоденних реформ в освітній галузі.

Необхідні нові підходи у сприйнятті й висвітленні історичних процесів. Бачення історії суто в матеріалістичному ключі, характерне для радянської історіографії, вичерпало себе. Відбулося це в основному через неможливість за матеріалістичним сприйняттям подій та історичних явищ побачити конкретну людину з її життям і побутом, звичками та мріями, бажаннями й прагненнями.

Крім того, визнання ще й духовного підґрунтя історії допоможе у зміні парадигм історичних досліджень і подоланні «хвороб росту» вітчизняної історичної науки. На зміну денационалізованому сприйняттю історії, характерному для нерідко вільної від урахування суто національної специфіки радянської історіографії, прийшло інколи занадто націоналізоване бачення вітчизняної історії. Тим часом Україна є, і протягом століть була, поліетнічною та поліконфесійною, що не могло не позначитися на характері й спрямуванні тих чи інших подій і явищ, котрі розгорталися на українських землях.

Ще однією «хворобою росту», що потребує подолання, є чітке визначення основних перспектив розвитку вітчизняної історичної науки, яка нині, з одного боку, прагне інтегруватися у загальноєвропейські історичні студії, а, з іншого, намагається зберегти своє національне обличчя. На жаль, поки відсутнє достатньо чітке усвідомлення можливості та реальності гармонійного й безболісного поєднання обох цих факторів, адже вітчизняна історична наука не може розвиватися без урахування досягнень і прорахунків російської та європейської історіографії. Вростання історичних досліджень, що проводяться в Україні, у систему наукових студій, котрі провадяться в інших країнах, не лише відкриє нові горизонти для вітчизняних учених-істориків. Дослідників, для яких важливим стане не тільки ґрунтовне ознайомлення з зарубіжною історіографією актуальних та дискусійних історичних проблем, а й вивчення мов і можливість безпосереднього й тривалого стажування в зарубіжних бібліотеках та архівах. Такі перспективи сприятимуть істотному розширенню наукового кругозору нової генерації спеціалістів у галузі історичних студій, допоможуть відкриттю перед вітчизняною історіографією нових горизонтів та можливостей.

Саме з урахуванням зазначених вище факторів і тенденцій, в умовах росту та зміцнення позицій сучасної вітчизняної історичної науки особливих значення та ваги набувають збірники наукових доробків вітчизняних дослідників. На їх сторінках відбувається не лише обмін думками, а й виробляються нові напрямки в історієписанні, формуються нові тенденції розвитку історичної науки, напрацьовуються принципово нові концепції та підходи.

Можна з упевненістю стверджувати, що такі видання, серед яких своє місце вже тривалий час займає й даний збірник, присвячений актуальним питанням вітчизняної історії ХІХ – початку ХХ ст., належить до числа тих провідників, через яких і твориться сучасна історична наука. Завдяки широкому спектру тематики наукових досліджень, об'єднаних у виданні, їх глибині та дискусійності, даний випуск збірника становитиме значний інтерес не лише для науковців – дослідників минулого українських земель, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю, а й для широкого кола вдумливих, сумлінних та небайдужих до вітчизняної історії читачів.